

Est.1994

JCL

Journal of the College of Languages
Open Free Access, Peer Reviewed Research Journal

<http://jcolang.uobaghdad.edu.iq>

P-ISSN: 2074-9279
E-ISSN: 2520-3517
2020, No.(41)
Pg.246-270

דמותה ותפקידה של האישה ביצירותיו של עגנון

The personality of the woman and her role in the products of Agnon

Instructor Hayder Ahmed Jasim (Ph.D): hayderbreat@yahoo.com

University of Baghdad, College of Languages, Department of Kurdish Language
(Received on 7/4/2019 - Accepted on 11/6/2019 – Published on 2/1/2020)

Abstract

Shmuel Yosef Agnon, a well-known Jewish writer, wrote many literary works, including poetry, story, etc. In the field of story, this writer used two areas: the first: a simple exterior, and the second: an inner full of secrets and mysteries. This area is common when Agnon is affected by his symbolic method of purpose. In his productions, we find the political and historical significance embodied in his characters, where there is almost no story without it.

Agnon and all his productions gave the character a large area, Agnon's characters often play the center and cornerstone in those productions, where the author dealt deeply and stated the fines details of the external and internal of that character. This has greatly affected the form and type of production according to the roles of those characters.

In this research, we focused on his use of the personality of women in his stories. The woman has occupied a large space in these stories, and as is known about Agnon, he dealt with the character of women in his symbolic style, which covers most of his work, has transferred the figure of women mentioned in the Torah and met with Jewish women characters somewhat similar in his stories, and the purpose of this is to add religious dimension to those characters and then to the events of the story. At other times, we see those Western women depicted as symbols of the enemies of Jews whether they were people or countries. In other stories, Agnon depicts modern Jewish women who contribute to the building of a new home land.

In his stories, Agnon gave women different roles in historical, political, religious aspects, and so on. The purpose of all this is to draw the attention and to have influence the Jewish reader through this important angle.

It is not surprising that using the female character gives the literary output a kind of suspense, especially when the writer sheds light on the effectiveness of women in society and be a cornerstone in building a family. Or that women have negative functions in their society, which is reflected on the course of events.

When we follow these stories we see that most of them are stories with real events give the reader an impression of an interesting objectivity, The matter which Agnon wanted to influence the reader of those works.

Keywords: Shmuel Yosef Agnon, personality of the woman, influence, products.

דמותה ותפקידה של האישה ביצירותיו של עגנון

מורה ד"ר חיידר אחמד ג'אסם אל בהראני

אוניברסיטת בגדאד

פקולטת השפות

מחלקת השפה העברית

הקדמה

שמואל יוסף עגנון, הסופר היהודי המפורסם כתב יצירות רבות, וביחוד הסיפורים. בעבודת המחקר הזה התמקדתי בנושא כך כך חשוב שהוא השתמשותו במוטיב דמות האשה בסיפוריו, והשפעתה באופי דמויותיו.

ידוע שעגנון הוא סימבוליקן גדול. סיפוריו מתפשרים בשני מישורים- האחד החיצוני, פשוט, והשני פנימי מלא רזים ורמזים. ביצירותיו של עגנון אנו רואים משמעות לאומית- היסטורית טמונה בדמות האשה. גם כן אנו רואים את הסמל הפוליטי של האשה בסיפוריו.

גם כן הפשר של רוב סיפורי עגנון, במישור סימבולי, בוודאי הוא לאומי-דתי. הסיפורים האלה ניתנו להתפרש כביטוי לשלילת הגלות מצד עגנון.

בעבודת המחקר הזה השתמשתי בסיפורים רבים למשל: האדונית והרוכל, ספור פשוט, עגונות, תמול שלשום...ועוד.

מילות מפתח: ש"י. עגנון, דמות האשה, השפעה, יצירות.

מטרות המחקר:

1. לדון בנושא השפעת דמות האישה באופי יצירותיו של עגנון.
 2. לשפוך האור על אופי דמויות יצירותיו של עגנון.
 3. לדון בסמל הלאומי-דתי של דמות האשה ביצירותיו.
 4. לדבר על השפעת הקורא ביצירותיו של עגנון דרך השתמשותו בצורות השונות של האשה.
- שיטת המחקר: שיטת המחקר היא אנליטית, דוקציתית (אפרוט) ולרוב היא אנליטית סמיוטית, מפני שאנו מטפלים בניתוח תמונות שגדושות בסמלים ורמזים וכוללות השראות למשוך את הקוראים ולהשתלט על רגשותיהם.

חומר ואובייקט: בעבודת מחקר זה שפכתי האור על השפעת דמות האשה על אופי יצירותיו של שמואל יוסף עגנון.

ובעבודת המחקר הזה השתמשתי בכמה סיפורים של שמואל יוסף עגנון: הסיפורים: "האדונית והרוכל, ספור פשוט, עגונות, אורח נטה ללון, תהלה, תמול שלשום, הרופא וגרושתו...ועוד.

הדמות: בענפי הספרות, הדמות היא: רמיזה לכל אחד מן המשתתפים ביצירה. דמות כזו שנוצרה בסיפור, במחזה או בשיר קרויה דמות ספרותית, וגם כן דמות קולנועית כשהיא תהיב בסרט קולנוע, וגם כן הדמות שבבסדרת טלוויזיה, היא קרויה דמות טלוויזיונית.⁽¹⁾

סוגי הדמויות: לדמויות בספרות יש כמה סוגים:

א.הדמות הראשית: היא הדמות שמופיעה הכי הרבה בסיפור. היא זוכה להבלטה ביצירה, והיא מעסיקה במעשיה, בגורלה ואף בעולמה הפנימי את תשומת לבו של הקורא, ולעתים אף מעוררת בו רגשי אהדה והזדהות.

ב.הדמות המשנית: היא הדמות שמופיעה בסיפור פחות מהדמות הראשית. תפקידה העיקרית לדמות זו הוא לסייע את שאר מרכיבי הסיפור, ובכללה גם לדמות הראשית במישורים שונים.⁽²⁾

ג.דמות עגולה: היא דמות מורכבת ובעלת תכונות רבות. בדרך כלל היא דמות דינמית שעוברת שינוי והתפתחות. לפחות שתי תכונות שלה סותרות ושונות זו מזו.

ד.דמות שטוחה: היא דמות פשוטה שלרוב נבנית סביב תכונה אחת בלבד. לפעמים היא בעלת תכונות רבות, אך הן מאותו הסוג. הדמות השטוחה כפופה לתכונתה ולא מתפתחת.

ה.דמות אורחת: היא דמות שהופעה שלה לתקופה כל כך קצרה, אולי פעם אחת או פעמיים, בניגוד לדמויות האחרות שמופיעות יותר.⁽³⁾

סימני דמות האישה: בדרך כלל, הדמות היא פרי יצירה בדיוני. לכן מניחים שכל פרט הקשור לדמות האישה אינו מקרי, אלא נבדה על ידי הסופר משום שדמותה של האישה היא שונה משאר הדמויות ברחבי היצירה הספרותית, משום שהאישה (לפי אמיל זולא) היא בעלת תכונות רבות: האישה היא הגאולה או החורבן של המשפחה.⁽⁴⁾

האישה ודמותה לפעמים תהיה הציר ביצירה הספרותית, והדבר הזה מצוי ביצירות ספרותיות מהתקופה העתיקה עבור ימי הביניים ועד ימינו: האישה היא האם שמספירה את הסיפורים לילדיה, והיא הלוחמת על זכותה, והיא היפה שהעבירה צורת החיים דרך רגשותיה. על כן קשה לנו לתאר את הספרות היפה בלי דמות האישה.⁽⁵⁾

תפקיד דמות האישה חשוב ומשמעותי להבנת העלילה ולהתפתחותה כמו שהוא תפקידו של האיש. למשל אין פואימה או מחזה שפנויים מקולה של האישה, דבריה, שמה של האישה. היא רוח החברה, והספרות משקיפה את הדבר הזה, או הספרות היא המראות שרואים בה את צורת האישה ותפקידה בחיים. האישה ברוב היצירות הספרותיות היא בעלת הצעד הראשון ולפעמים היא שמסגירה את העבודות האלה.⁽⁶⁾

ש"י. עגנון: ביבליוגרפיה:1. קורות חייו ויצירותיו:

הוא **שמואל יוסף עגנון** שנולד בעיירה בוצ'אץ שבגליציה המזרחית בתשעה באב שנת 1888, ונפטר ברחובות 1970. אביו, ר' שלום מרדכי הלוי, היה ממשפחת טשטשקס, מוסמך לרבנות, בקי בספרי הפילוסופיה הישראלית. עגנון למד בחדר. אביו הדריכו בקריאת ספרי-מחקר, הדיין קבע לו עתים ללימוד הגמרא. בגיל רך התחיל עגנון לכתוב. בן תשע היה, כשחרז חרוזים קלים בעברית וגם חיבר רק באידיש. הוא עלה פלסטינה ב-1928.⁽⁷⁾

התחילה עבודתו הספרותית בארץ-ישראל בסיפור "**עגונות**" שפורסם בכתב העת "העומר" ב-1908, בסיפור זה פתח עגנון את עבודתו הספרותית במולדת, ומיד יצאו לו מוניטין כאמן מקורי, בעל דרגה משלו. הוא מקדים לסיפורו זה מדרש-אגדה על אהבת ירושלים.⁽⁸⁾

אך מיד אחרי סיפור זה באו סיפורים אחרים שפרסמם ב"הפועל הצעיר", ביניהם הסיפור "**והיה העקוב למישור**" ב-1912. סיפורי עגנון כתובים בנוסח ספרי היראים וספרי החסידים, הכוללים דברי מוסר ותוכחות, משלים ומעשיות, שיחות חסידים וסיפוריהם על הנסים והנפלאות שעשו "צדיקהם".⁽⁹⁾

הוא כתב סיפורים רבים: קובץ הסיפורים "**על כפות המנעול**" 1923. הרומן "**הכנסת כלה**" 1931. הרומן "**סיפור פשוט**" 1935. הרומן "**אורח נטה ללון**" 1938. הרומן "**תמול שלשום**" 1945. קובץ הסיפורים "**סמוק ונראה**" 1950. הרומן "**שירה**" 1971. קובץ הסיפורים "**עיר ומלולה**" 1973. קובץ הסיפורים "**עד הנה**" 1975 שמכיל הנובלות: עד הנה, עם כניסת היום, תהילה, המלבוש.⁽¹⁰⁾

2. סגנונו הספרותי של עגנון והתייחסותו לדמויותיו:

לשונם של כמה מסיפורי עגנון אפשר להגדירה בשם לשון עממית, ספרותית-תורנית, למשל "והיה העקוב למישור". גם כן עגנון כתב אפופיה פולקלוריסטית: "הכנסת כלה" הייתה היצירה האופיינית ביותר בשביל עגנון. גם כן הוא כתב האגדה המדרשית "בלבב ימים", אגדה זו מספרת על עלייתם של החסידים הראשונים. ובה יסודי הגלות ומידות טובות, שכינת ישראל

וגאולת ישראל, הללו התגשמו ביצירה הזאת, ועגנון השקיע סימבוליקה מרובה ביצירה הזאת.⁽¹¹⁾

האהבה משמשת אחד הנושאים המרכזיים בסיפורי עגנון: "עגונות", "בדמי ימיה", "שבועת אמונים" ו"הרופא וגרושתו". ב"עגונות", ולמרות שהסיפור מתמקד בכמה מחלקיו על ירושלים וחשיבותה הדתית ביחס ליהודים, אך הסופר מתאר את האישה הירושלמית. עגנון התייחס בסיפור הזה לאהבה בצורה ריאליסטית מובהקת.⁽¹²⁾

היצירה הריאליסטית, המשפחתית ביסודה "ספור פשוט" הרומן הזה מתחילתו ועד סופו שורר בו הלך-רוח עגנוני: תמים-ילדותו כביכול, מהורהר ותהוי. (רומן זה מצטיין בבנינו המשוכלל, בריכוז העלילה, בשפע ציורים מהווי מנומר: חסידי-משכילי, ציוני-סוציאליסטי). הרומן הסטירי "תמול שלשום" ובו עגנון מכנה את ימי העלייה השנייה בשם "תמול שלשום", מפני שהמעשים מני אז נשתמרו יפה בזיכרונו, כאילו התחוללו "תמול שלשום".⁽¹³⁾

בסיפורו "עגונות", פתח עגנון את עבודתו הספרותית במולדת, ומיד יצאו לו מוניטין כאמן מקורי, בעל דרגה משלו. בסיפור הזה לפנינו דמויות ענוגות-עמוקות, אגדיות. בעגונות יש דמויות מופלאות, והעיקר, אהבה יהודית מקודשת בקדושה דתית ומעודנת בהשראת מלאכת-הקודש של סופר גדול.

סיפורו של עגנון "עגונות", היה ברובו סיפור של אהבה. הסיפור הזה מתבוסס על הסימבוליזם, אך מיד הוא סימבוליזם פשוט ובהיר. עגנון בסיפורו הזה מבליט את תפקידו של האיש החסידי, ובאותו זמן יהיה לאישה ואהבת-האישה מקום נכבד במאורעות הסיפור.⁽¹⁴⁾

הנובלה "והיה העקוב למישור" העלילה שבסיפור ריאליסטית מאוד, צומחת ועולה מקרקע המציאות העכורה, משתלשלת בהדרגתיות מרובה ומרימה את החוטא האומלל מאשפות הזוהמה, אלא שיד ההשגחה העליונה כאן בכל המעשים והמחשבות, והסיפור הוא יהדותי-מוסרי, חסידי יראי לכל פרטיו. עם הנובלה הזאת, נכנס עגנון לטרקלין של הספרות העברית עם כל סגולותיו הבלתי שכיחות וכל סממני יצירותיו האפיות עמו. ומיד הוא משאיר מאחוריו כל מה שנראה היה עד כה כהישג עילאי בעולם הסיפור העברי, אשר לאחזות האפית והשלמות האמנותית עולה הסיפור "והיה העקוב למישור" אפילו על כל מה שכתב עגנון.⁽¹⁵⁾

כאשר אנו מתייחסים לרומנו של עגנון: "ספור פשוט", מזהים אותו כרומן משפחתי, ריאליסטי ביסודו. והרוח העגנוני מכסה אותו. בנינו של הרומן הזה מצטיין בריכוז העלילה, ובשפע הציורים. הרומן "ספור פשוט", מדבר על האהבה, ובנוסף לכך הוא בעל אופי: חסידי-משכילי, ציוני-סוציאליסטי.

אך הרומן "אורח נטה ללון" מתאר את העיירות היהודיות שבגליציה שנחרבו בימי מלחמת-העולם הראשונה. הרומן הזה אולי הוא אוטוביוגרפיה של עגנון, לפי תיאור המאורעות שלו, וביחוד אחרי מלחמת-העולם הראשונה. בנוסף לכך הוא התייחס לדמות שלו במישור החיצוני, בנוסף למישור הפנימי. עגנון ברומנו הזה התמקד בתיקון הבעיות של החברה היהודית שבאירופה המזרחית.⁽¹⁶⁾

ברומנו הסטירי של עגנון "תמול שלשום", הוא מכנה את ימי העלייה השנייה בשם "תמול שלשום", מפני שהמעשים מני אז נשתמרו יפה בזיכרונו, כאילו התחוללו תמול-שלשום, זה לא כבר. הרומן מעלה, איפוא, זיכרונות מהעבר הקרוב ושופע.

דמותה ותפקידה של האישה ביצירותיו של עגנון

פתיחה:

(ידוע שעגנון הוא סימבוליקן גדול. סיפוריו מתפשרים בשני מישורים- האחד החיצוני, פשוט, והשני פנימי מלא רזים ורמזים. בעולם פנימי זה ימצא הקורא לא אנשים ועצמים כי אם סמלים וסמלי-סמלים. סמלים אלה רובם ככולם לקוחים מעולם היהדות).⁽¹⁷⁾

בלי פענוח הסמלים לאור הספרות היהודית שממנה הם נזונים, יפסיד הקורא הרבה ממשמעות הסיפור, התודעה הלאומית שלו, או הכוח המיתי, כפי שהוא מכונה על ידי אחרים, שהוא חלק אינטרגלי של יצירותיו. מי שחודר לתוך המישור הסמלי של הסיפור מוצא עד כמה לאומי הוא סופר זה ומה גדולה החרדה שהוא חרד לגורל עמו. ובמקום אחר את דמות האשה העולה מיצירותיו במישור החיצוני וראינו מה משמעותה מנקודת הראות החברתית של הסופר.⁽¹⁸⁾

הבה נחזור עתה פנימה ונברר איזו משמעות לאומית-היסטורית טמונה בדמות האשה, אם לחיוב אם לשלילה. במישור הפנימי-הסימבולי של היצירות, מי היא האשה ביצירות עגנון? כשם שהתנ"ך שימש לעגנון מקור מחצבת לעיצוב דמות האשה במישור החיצוני, כן הטביע הוא את חותמו גם על עולם הסמלים שלו.

סמל האישה בתנ"ך שהשפיע בעגנון

כשאנו מתבוננים בתנ"ך אנו מוצאים והנה כנסת ישראל נמשלת לאשה נאמנה שהאלהים, דודה, זוכר את אהבת כלולותיה. כן בירמיהו (פרק ב) וכן גם בשיר השירים, שלפי תפיסת חז"ל אינו אלא שיר אהבה בין הדוד, האלהים, ורעייתו, כנסת ישראל. יש גם שכנסת ישראל מתוארת כדמות אשה בוגדת הנוטה מן הדרך והולכת אחרי מאהבים זרים, דהיינו אלהים אחרים. והנה מופיעה התגלמות של הטוב שביהדות בדמות אשה "אמרי לחכמה אחותי את" (משלי 31, 10). כל הדברים הנאמרים על אשת חיל במשלי לא נאמרו אלא באופן סימבולי על התורה.⁽¹⁹⁾

עגנון, שיצר את דמות האשה החיובית על פי הדוגמא של אשת חיל שבמשלי, ואת הדמות השלילית שם בדפוס הנוכריה, העביר באופן ישיר את הסמליות של התנ"ך לטופס הטמיר של הסיפור. ובכן, עשה את הדמות החיובית סמל למאור הפנימי האותנטי של כנסת ישראל והדמות השלילית עשה סמל להשפעות זרות ולסטרא אחרא.⁽²⁰⁾

הקורא את הסיפור "תהלה" יכיר מיד שאין בו תיאור של אשה זקנה גרידא. מתוארת זקנה שעלמות יש בה, שביכולתה לקבוע את יום מותה, שעברה יסורים לא רגילים ושהשקפתה על החיים מפליאה מבחינת האופטימיות והלמדנות שבה. כל דמותה אומרת דרשני. אין זאת כי אם דמות המגלמת בתוכה את יופיה וטהרתה של כנסת ישראל: "כשנכנסתי ראיתי תהלה שנעשה בה שינוי כל הימים היו פנים מאירים.. וכשאמרה מוכנת אני האירו פניה במאור ברכה וצחוק מתוק עיטר את שפתיה".⁽²¹⁾

זקנה אבל צעירה כולה חסד ואהבת הבריות ואהבת הארץ. סבלה הגדול בגלות, שכולה, אלמנותה והמרת דת בתה-כל אלה מעידים עליה שכנסת ישראל היא, שנשארה מנותקת מעברה ומעתידה בגולה. מן העובדה ששמה הגלותי הוא תילי, שמשמעו תל-חרבות, ושמה הישראלי

הוא תהילה, שמשמעו שבה. אנו למדים שאפילו היופי שבכנסת ישראל מתנוון בגלות, ובארץ ישראל הוא שב ומתחדש (בדומה לרעיון של "אין השכינה שורה אלא בארץ ישראל"). אם תהילה מסמלת באמת את היהדות המסורתית, שחוט של חסד משוך עליה, כי אז נמצאת בסיפור גם חרדה לגורל העם, כיוון שתהילה הולכת לעומתה. היופי והמאור של ישראל סבא מסתלקים: אין להם עוד דריסת רגל בעולם המודרני.⁽²²⁾

הסופר עצמו מזהה את אמו ככנסת ישראל בסיפור "ציפורי". שם הוא כותב שכאשר נסע אביו ליריד נשארה אמו כאלמנה המתוארת באיכה: **"אשה שהולך בעלה למדינת הים ודעתו לחזור אצלה"**.⁽²³⁾

במישור הסמלי של הסיפור, אם כן, האם היא כנסת ישראל המחכה בכליון עינים לבעלה, שעזבה לזמן קצר. כבר צויין במקום אחר כי האם מופיעה כדמות חיובית ביצירות עגנון. כך עולה היא אף בזכרוננו של יצחק קומר הרואה את אמו מזרזתו לקרוא קריאת שמע. יום פטירת אמו מקרבו שוב אל בוראו והוא הולך להתפלל על-ידי הכותל. אהבת האם עולה בקנה אחד עם אהבת השם: **"שתי אהבות אהבת השם ואהבת אמו, הרגישו את לבו של יצחק"**.⁽²⁴⁾

במישור הסמלי נראה שהאם היא באמת הדמות של המסורה, של כנסת ישראל הנאמנה כפי שהיא מופיעה במשלי: **"נצר בני מצבות אביך ואל תטוש תורת אבך"**. (משלי 5, 20).

סמל האישה המסורתית בשמלה מודרנית בסיפורי עגנון

הסיפור בעל הרקע המודרני, כגון "הרופא וגרושתו", ניתן להתפרש לפי תפיסה זאת. **דינה**, אשת הרופא, הרי היא תהילה בלבוש מודרני. כמוה היא דמות מעולה של חסד ורחמים וסבלנות. אבל הרופא המודרני, איש המדע, אינו יודע לחיות אתה חיים הרמוניים. הוא מתגעגע עליה לפני שנישא לה, וגם אחרי שהוא מגרשה הוא ממשיך לקרוא אליה **"אחות אחות בואי אצלי"**. אך בעייתו היא, שהוא אינו מסוגל לחיות אתה בשלום.⁽²⁵⁾

דומני שמבחינה סימבולית-לאומית נוסחה בסיפור זה הבעייה הדתית של האדם המודרני: **"כיצד, יום אחד סעודת הצהרים יצאתי חדר האוכל ופגעתני בדינה. אמרתי לה עסקה את כדרך אחות. אמרה היא איני עסוקה"**.⁽²⁶⁾

הוא יודע להוקיר את יופיה של כנסת ישראל מרחוק, אבל אינו יודע להזדווג עמה זיווג מוצלח, בגלל מידת הספקנות שבו. ייתכן שסיפור זה חושף את עצם בעייתו הדתית של עגנון עצמו שעל אף געגועיו הגדולים על היהדות המסורתית הטהורה מקרקרת בתוכו ספקנות מודרנית המונעת ממנו אפשרות של הזדווגות שלמה והרמונית, ללא הסתייגויות, עם המסורת.⁽²⁷⁾

בדומה לרופא המסתכל בדינה ומהרהר כמה ש'פניה נקים מכל דופי. מה נאה עולם זה שאשה זו שרוייה בתוכו'.⁽²⁸⁾

כן סוקר עגנון את העולם האידיאלי והאותנטי של היהדות המסורתית, ובדומה לרופא אין הוא יכול להתאחד עם העולם הזה כי אם להסתכל עליו תמיד מתוך ריחוק מסויים. עגנון כיוון להראות שגם היהדות האורתודוקסית המאובנת וגם היהדות החדשה של מדע והשכלה, אינן מצליחות להזדווג עם גמולה, המסמלת את השכינה ואת התורה. הראשון אינו יודע להתנהג עם גמולה והשני ממיתה על-ידי התקרבותו. האורתודוקסיה המאובנת אינה "בעל" ראוי לכנסת ישראל האותנטית, והיהדות המדעית החדשה, עם ביקורת המקרא שלה, ממיתה אתכנסת ישראל כאשר היא מתקרבת אליה. סיפור זה הוא כולו קריאת אזעקה על מצב העם ומבשרו-המכנה אנושה ותרופה אין לה.⁽²⁹⁾

אזעקת ייאוש כזאת עולה גם מן הסיפור "עגונות". דינה מסמלת בלי ספק, כמו דינה המופיעה ב"הרופא וגרושתו", את כנסת ישראל היפה. היא מתגרשת מיהזקאל: "עומדות היו רגליו בשערי ירושלים ועיניו ולבו נתונים לבתי כנסיות ולבתי מדרשות שבגולה, המסמל כנראה את היהדות הגלותית. דינה עולה כשכינה בדמות אשה נאה, עטופה שחורים, המחפשת את בן זוגה".⁽³⁰⁾ אבל יהדות יפה ואותנטית זו עגונה היא, כיוון שהתרגשה מן היהדות הגלותית אבל טרם הצליחה לגלות את בן אורי, היהודי האידיאלי החדש.

ממה שהובא עד כאן נראה, שדמות האשה החיובית מתחלפת אצל עגנון ועולה לפעמים כדמות השכינה ולפעמים כדמות כנסת ישראל, דוגמת המימרא קודשא בריך הוא, ישראל, ואורייתא חד הוא. היא עולה כדמות האותנטיות האידיאלית והמיוחדת שבעם ישראל.⁽³¹⁾

המשמעות הלאומית-דתית לדמות האישה בסיפורי עגנון

האנשת כוחות הרע היא האדונית הלני שבסיפור "האדונית והרוכל". המשמעות הלאומית בסיפור זה היא כמעט השכבה העליונה שלו. מתחילת הסיפור ועד סופו מודגש שהרוכל הוא יהודי, אף על פי שהוא מבקש להתעלם מזהותו הלאומית על-ידי חסותו בצל האדונית הנוכריה: " בא ועמד לפני הדלת והכריז על סחורתו. יצאה אדונית אחת ואמרה, מה אתה מבקש כאן יהודי? שְׁתָּהּ ובירכה ואמר לה, שמא צריכה את דבר מדברים נאים אלו שיש לי? הוריד את קופתו מעל כתפיו והציע לה מיני סחורה".⁽³²⁾

האדונית היא נוצריה אדוקה, הנושאת את שם אם אלהים על שפתיה. הצד הלאומי בסיפור מובלט גם בשמות הגיבורים. לא בכדי נקרא הרוכל היהודי הבא לסביבה הזרה של האדונית-יוסף. אם מסופק הקורא בכונת הסופר להעלות בזה אסוציאציה עם סיפורי המקרא על יוסף, תבוא לשון הסופר ותוכיח.⁽³³⁾

כאשר שואל הרוכל על מיתת בעלה, אומרת לו האדונית: " נתאנה הרוכל על בעלה שנהרג ושאל, כיצד נהרג. אמרה לו, אם השוטרים אינם יודעים, אתה מבקש לדעת. מה איכפת לך באיזו מיתה נהרג, אם חיה רעה אכלתהו או אם נשחט בסכין"⁽³⁴⁾ ובבראשית (34, 37) אומר יעקב על יוסף: "חיה רעה אכלתהו". וכן נראית האסוציאציה מן העובדה שהאדונית, כמו אדוני יוסף, אינה אוכלת עמו יחד: "וכל שיש לה נתנה בידו חוץ מן הלחם שאינה אוכלת עמו על שלחן אחד".⁽³⁵⁾

הצד השווה שבין דברים אלה לדברי המקרא נראה בעליל-שם נאמר "הכל יש לו נתן בידו...ויעזב כל אשר לו ביד יוסף ולא ידע אתו מאומה כל אם הלחם אשר הוא אוכל" (בראשית 39, 4-5).

אף דרך ההצלה דומה. יוסף שבמצרים ניצל על-ידי יציאתו החוצה וכך גם ניצל הרוכל יוסף, בצאתו מבית האדונית לקרוא קריאת שמע.

יוסף מסומל, איפוא, את היהודי שבגלות. והאדונית מה היא מסמלת? שמה הלני מוכיח כמאה עדים שהיא סמל להלניזם. ושם אלהיה שהיא מעלה תמיד על שפתיה מוסיף להעיד עליה שסמל היא גם לנצרות.⁽³⁶⁾

פשר הסיפור במישור סימבולי הוא בוודאי לאומי-דתי. הוא ניתן להתפרש כביטוי לשלילת הגלות מצד עגנון. היהודי הגלותי, "הרוכל הנודד", לא ימצא מנוחה בהתחברותו עם האדונית הנאה והזרה הזאת, בהידבקות בתרבות היוונית-נוצרית.⁽³⁷⁾

אדונית זאת תחילה מקרבת אותו וסופה ששוחטת אותו. הרוכל מנצח רק בצאתו מביתה לקרוא קריאת שמע, וכן נחלץ העם מאובדן רק בנאמנותו למקורו היהודי.

מעניין שגם לאחר שמרגיש הרוכל לא טוב בנוכחותה של האדונית, ואפילו אחרי שזו מגלה את כוונתה לנשכו וקוראת לו "פגרי", הוא ממשיך לשהות אצלה. בכל יום הוא גומר בדעתו את רגליו משם. אבל אינו עושה כן.⁽³⁸⁾ כמוהו היהודי בגלות. יש והוא מרגיש לא טוב בגלות והוא מבקש לצאת ממנה אלא שדוחה את השעה עד שנמצא מאחרה: "נשתייר הרוכל אצל האדונית. לא ברפת הישנה לא בחדר של כלים ישנים שיצאו מכלל תשמיש, אלא דר היה בחדרה של האדונית ובמיטתו של בעלה היה ישן, והיא היתה משמשת לפניו כאילו הוא אדוניה".⁽³⁹⁾

על הצד השווה שבין האדונית הזאת לבין דמויות נשים שליליות אחרות הערנו במקום אחר. **סוניה צוויירינג**, ב"תמול שלשום", יעל חיות ובנות יפו מסמלות אף הן את דמות האדונית הזרה בזעיר אנפין, אלא שהן עוטות איצטלה ישראלית: "**אחר שהלך כמה פסיעות עמד פתאום, כאדם שאבדה לו אבדה והסתכל בסוניה. וכוחן זה שבחושמו כך נתכווץ לבו**".⁽⁴⁰⁾

כשם שיוסף הרוכל נמשך אחרי הלני הנוכריה, כן נמשך הגבר הישראלי אחר הדמויות הנוכריות שבארץ. הן מסמלות את הכוח האנטי-יהודי, המבקש להביא הרס רוחני על הגבר. ניטול לדוגמא את הגיבורה של "גבעת החול", יעל חיות.⁽⁴¹⁾ קרוצה היא מאותו חומר של האדונית. חמדת מעיד על הדימוניות שבה וקורא לה "שידה ולא אשה": "**נזקפה בבת ראשו ונעצה את שיניה בגרונו והתחילה נושכת ומוצצת. לסוף דחפה אותו וצווחה, פוי מה קר אתה, דמך לא דם, אלא מי קרה**".⁽⁴²⁾ ובסיפורו "גבעת החול": "**ויעל חיות נועצת את שיניה לתוך שערו של חמדת**".⁽⁴³⁾

כמו הרוכל יוסף, כן מכיר גם חמדת שלא טוה לו במחיצתה של יעל, שהורסת היא אותו ומשפיעה עליו לרעה, אלא כמוהו כן הוא נמשך אחריה ומוציא את ימיו לצידה בבטלה.⁽⁴⁴⁾

סוניה צוויירינג אף היא מקור החטא כמו שהערנו במקום אחר. יצחק קומר מתקרב אלה, כמו הרוכל לאדונית, בשל בדידותו הגדולה אחרי נסיעת ידו רבינוביץ. אין הוא מפסיק מלהרגיש את זרותה ואת עליונותה של סוניה עליו, כאילו היתה ממש אדונית, כמו הרוכל שמהרהר באדונית ש'הרי אנו קרובים, הרי סמוכים אנו זה אצל זה ואין אנו זרים זה מזה ואף על פי כן איני יודע עליה היום יותר משידעתי עליה אתמול'.⁽⁴⁵⁾

כן יצחק וסוניה מתקרבים זה לזה קרבת הגוף, אבל תמיד נשאר ביניהם רוחק נפשי עצום. סוניה חסרה נאמנות לעמה ולארצה- היא מסמלת את הנצר הזר ביהדות.⁽⁴⁶⁾ היא מקנאת באלה שעוזבים את הארץ ורוצה להימנות ביניהם ולא להישאר: "קבורה בחולות של יפו בין ים למדבר. זרותה ליהדות נראית מידידותה עם כומרית אחת בת עירה".⁽⁴⁷⁾

ואף יותר מכך היא נגלית בקשריה לשני דברים המעוררים תמיד את לעגו ואת קצפו של עגנון- ביקורת המקרא ופסלנות. היא נוהה אחרי דבריו של ה"ר שימלמן, המתקן את התנ"ך ברוח הזמן, ונבדקת בתלמידי בצלאל, שהם ומורם בוריס שץ מסמלים בעיני עגנון את תרבות יוון בארץ.⁽⁴⁸⁾

הסופר אף מעלה את זיקתה של סוניה לאדונית הלני בעניין זה כאשר הוא מספר שתלמידי בצלאל ביקשו לצייר את סונייה בדמות הלני. השפעתה על יצחק כה חזקה עד שיצחק מרגיש את ההכרח לשוב אליה לפני נישואיו עם שפרה ואולי מפני זה אין חזרתו לשפרה שלמה כי הוא לא עקר עדיין את האשה הנוכחיה מלבו והיא מופיעה גם בחלומותיו.⁽⁴⁹⁾

מבקרים אחדים כבר עמדו על טיבן של בנות יפו בסיפור "שבועת אמונים" וראו אותן כסמלים לחיצוניות הגויית, ליפיותו של יפת. בסיפור זה מוצגת היהדות האותנטית המסומלת על-ידי שושנה מול כוחות אליליים וזרים המסומלים על-ידי בנות יפו. על הצר הפגאני שבבנות אלה כבר כתבו מבקרים שונים.

ולענייננו דיינו בקיעה שהן מסמלות כוחות זרים ואנטי-יהודיים. כמו יעל וסוניה עוטות גם הן איצטלה ישראלית, אלא שתחת הלבוש החיצוני שוכנת נשמת האדונית. בנות אלה גם הן חסרות נאמנות לעמן ולארצן. גם הן רוצות לעזוב את הארץ, כמו יעקב רכניץ, ומוצאות נחת רוח דוקא בשיחות על תרבות יוון ורומא וכן על איבסן ושילר. אף על פי שנשבע יצחק לשושנה, למסורת היהודית, שיהיה נאמן לה, מבכר הוא כתחליף את יפיותו של יפת, את

החושניות של הגויים ואת עולם האצות, עולם המדע הגוי, ואלה מרחיקים אותו ממקומו, מאהובת נעוריו, משושנה היפה.⁽⁵⁰⁾

דמות האישה הישראלית והזרה

מישור סימבולי-לאומי אנו מוצאים אף "בספור פשוט": "קמצה צירל את פיה ואמרה יפה אמרת. ברם מקולה לא היה נכר שאמירתו יפה בעיניה. מיז שנתה את קולה וגנתה מעין פתיחה לדבור".⁽⁵¹⁾ בלומה מסמלת את היופי שביהדות בתכונותיה החיצוניות, וגם שמה דומה לזה של שושנה (בלומה משמעה פרח). גם בלומה, כמו שושנה, היא אהבת נעוריו ותאומתו של הגבר, העוזב אותה למען "בחורה מודרנית", מינה, שספגה תרבות גויים בגימנסיה והיא זרה לעולם היהודי כשם שהיא נראית זרה להוריה היהודיים כאשר נראית מטיילת איתם.⁽⁵²⁾

כמו הרוכל ויצחק קומר, שהתקשרו עם האשה הזרה כדי להפיג את בדידותם, כן הירשל התקרב אל מינה כך. בשבתו אצל גילדנהורן רצה הירשל להעביר את רגש הזרות מעליו והתחיל שופך את שיחו לפני מינה וכך נתארסו. אלא שהירשל השלים לבסוף עם העולם החיצוני הזה והשאיר את האידיאלים ואת בלומה לעולם החלומות שלו.

דמות האדונית הזרה מופיעה גם בסיפור "לילות". שם מבקש הסופר את דמותה המקסימה והרחוקה של סלסיבילה ואינו שם לב לרוחמה הקטנה, הקרובה אליו כל כך. רוחמה רומזת וודאי על יופיה של כנסת ישראל שאין היהודי שם לב אליה מפני שלבו הולך שבי אחר הברק החיצוני של סיבילה, הכישוף היווני המקסים והזר.⁽⁵³⁾

אין הם המבקרים רואים צורך בבדיקת עולם הסמלים היהודי שלו, מאחר שכל המוטיבים מתפרשים בעיניהם כאנושיים-כלליים. אסכולה זאת נוטה לכפות את נקודת הראות שלה על יצירות הסופר. אין ספק שעגנון שאב הרבה מבארות ספרות העולם. המעלים עין מן הצד הלאומי-הסימבולי המאפיין את יצירותיו, טועה באותה מידה כזה הרואה את עגנון כסופר דתי נאיבי פשוט.⁽⁵⁴⁾

"לבסוף הניח ספרו מידו ונטל טימון וגלל לו ציגרטת והציתה, והביט בשוט שבידי הרכב שרצועתו כרוכה על מקלו".⁽⁵⁵⁾

כשם שמיצירותיו מפעפע ועולה הסגנון המסורתי, כן נשמע מהם הד קולה של השקפת היהדות ועולמה הרוחני. וזאת לא רק ביצירותיו ה"יהודיות". גם ביצירותיו ה"חילוניות" ניתן למצוא ערכים יהודיים מסורתיים כפי שהראינו לעיל בדיבור על "בספור פשוט".

עגנון דורש מן העם היהודי שיהיה נאמן לעצמו ולייעודו, לאהובת נעוריו, לאהובת נעוריו, לשושנה ולרוחמה שלו, ולא יסור אחרי העולם הנוכרי, המסומל על-ידי האדונית בחוץ-לארץ, ועל-ידי סוניה וחברותיה בארץ ישראל. הווה אומר, הרוכל היהודי בגלות חובק אדונית זרה, הוא העלה את האדונית הנוצרית-הגרמנית בתהום דרכו.⁽⁵⁶⁾

"בבוקר אמר לה יוסף להילני, הבטלתי אותך משנתך. אמרה הילני, איני יודעת מה אתה סח. אמר לה, הלוא צעקת עלי שאיני מניח לך לישון. אמרה הילני, אני צעקתי? אמר יוסף, אם כן מתוך שנתך דיברת!"⁽⁵⁷⁾

דמויות כגון יעקב רכניץ ובוריס שץ מייבאות את תרבות יוון ורומא לארץ ישראל. יעקב רכניץ מעביר את האלים הטובים והומירוס עם עולם האצות, ובוריס שץ מעלה את העבודה הזרה, מעשי ידי יוון ורומא, ואף עושה פסל בדמות המתנגד הגדול של הפסלים מתתיהו החשמונאי.⁽⁵⁸⁾ דמויות כגון אלה מכניסות ערכים זרים וגלותיים לארץ: **"אדם נוסע לארץ ישראל והארץ בורחת ממנו"**.⁽⁵⁹⁾

דמויות בעלות מנטאליות זרה, גלותית, מתכחשות לא רק ליהדותן כי אם גם לארצן. מלכתחילה לא היתה עלייתן לארץ בטהרה אלא מפני ההכרח עלו, כסוניה וכיעל, ובדיעבד יושבות הן בארץ ישיבת בטלה בבתי קפה ובגבעת אהבה, שעה שעניניהן כלות לחופים נכספים במערב: **"סוניה מתכוננת לצאת לברלין ולשוב לארץ ולהכניס בתוך פעוטים ישראלים גינונים גרמניים"**.⁽⁶⁰⁾

עגנון נמנה עם אלה שיצאו מבית מדרשם של לוצאתו ואחד העם. הוא תובע שהעם היהודי יהיה נאמן ליהדותו ולייעודו ויהיה כולו יהודי אותנטי טהור, בלי שמץ של השפעות יוון ורומא ובלי מנטאליות אלילית-חושנית. יש לתקן איפוא את דברי שמיר ולומר שלפנינו לא "סופר מערבי מובהק" כי אם סופר יהודי מובהק, שיהדותו מתבטאת אפילו ביצירותיו ה"חילוניות".⁽⁶¹⁾

נימה פסימית חזקה חופפת על יצירותיו של עגנון במישור הסימבולי. אין האדם בוחר בטוב אלה עוזב את האותנטי, את מקור המים החיים, והולך אחרי הזר והמעושה, הכחל והשרק החיצוניים. הוא מואס באהבת נעוריו, תאומתיו, שנתגדל אתה, ונמשך דוקא אחרי האדונית בגולה, ואחרי יעל חיות ובנות יפו בארץ. הוא מכיר בה שהיא בעוכריו ובכל זאת הוא נמשך אחריה.

הסופר ניסח את בעייתו, בעיית האדם המודרני כך: "רוחמה זו שווה יותר מיעל חיות. אם כן למה הנחתי את רוחמה ורצתי אחר יעל חיות, מפני שבאותו פרק עדיין לא הבשיל שכלי, ונהגתי כמנהג הבחורים שבורחים ממה שיפה להם ורצים אחר מה שאין יפה להם. אם כן בחורים בלבד עושים כן אלא כל אדם עושה כן".⁽⁶²⁾

קו פרוידיאני מורגש ביצירותיו. האדם מבקש להרוס את עצמו והולך אחר הרע, אף על פי שידוע הוא שבנפשו הדבר. לעומת "ספר המעשים", שבסיפוריו מורגש המוטיב של כשלון האדם בגלל גורמים חיצוניים המעכבים אותו תמיד, עולה מן היצירות שהובאו בדיון זה דחף פנימי באדם להרוס את עצמו.⁽⁶³⁾

הרוכל נשאר אצל האדונית, בדיוק כמו שעשה שמשון אצל דלילה, גם לאחר שהכיר בכוונותיה הרעות כלפיו, חמדת מבקש את יעל חיות, אף על פי שהוא יודע שהיא הורסת אותו, וכן נמשך יעקב רכניץ אחר בנות יפו. הדחף הפנימי להתאבדות מופיע כמוטיב חזק אצל גמולה, המבקשת להמית את עצמה על-ידי העלאת שיר הגרופית על שפתיה.⁽⁶⁴⁾

לבסוף צריך לי לציין: כן מפעפע ועולה מיצירות עגנון הד קולו של ייאוש תהומי. אין פתרון לבעיית האדם. האדם המודרני אינו יודע להתאחד עם כנסת ישראל האותנטית והטהורה ולכן היא הולכת וגוססת. תהילה מתה, דינה, אשת הרופא מתגרשת, שושנה מנממת וספק מנצחת וחמדת נוהה אחרי יעל חיות. יצחק קומר, החוזר בתשובה, מת לאחר נישואיו לשפרה, ודינה העגונה עודנת מחפשת את בן זוגה. אם אורה נטה ללון מהווה צעקת ייאוש על גורל העם בגולה, מעלות יצירותיו של עגנון החיים (בארץ ישראל) חרדה גדולה לעתיד היהודים שם. מצד אחד אין העבר מספק את צרכיו של הדור: אין תועלת בנישואי יחזקאל בן הגלות, ואין החזרה אל העבר, אל מאה שערים שאינה אלא בוצ'ץ שבארץ, פותרת את בעייתו של האדם, ומאידיך האליליות והזרות שבעם כובשת לכבות ועושות, שמות בעם. אם בתחום הריאליסטי מתאר עגנון את תיסכול הגיבור הפרטי, במישור הסמלי מביע הוא דאגה לקיום

העם. יצירותיו מעמידות על הפרק במישור הסמלי-לאומי שאלה יסודית אחת-(העם היהודי מה יהא עליו?).

המסקנות:

1. עגנון השתמש במוטיב האשה התנ"כית, אולי לפי רקעו התרבותי המסורתי.
2. מי שחודר לתוך המישור הסמלי של הסיפור של עגנון, מוצא עד כמה לאומי הוא סופר זה ומה גדולה החרדה שהוא חרד לגורל עמו.
3. במקום אחר את דמות האשה העולה מיצירותיו במישור החיצוני וראינו מה משמעותה מנקודת הראות החברתית של הסופר.
4. ביצירותיו של עגנון אנו רואים משמעות לאומית-היסטורית טמונה בדמות האשה.
5. הפשר של רוב סיפורי עגנון, במישור סימבולי, בוודאי הוא לאומי-דתי. הסיפורים האלה ניתנו להתפרש כביטוי לשלילת הגלות מצד עגנון.
6. בסיפורי עגנון השגורים אנו רואים, הצד הלאומי מובלט גם בשמות הגיבורים.
7. ייתכן שבכמה מסיפורי עגנון, חושף את עצם בעייתו הדתית של הסופר שעל אף געגועיו הגדולים על היהדות המסורתית הטהורה.
8. ממה שהובא עד כאן נראה, שדמות האשה החיובית מתחלפת אצל עגנון ועולה לפעמים כדמות השכינה ולפעמים כדמות כנסת ישראל.
9. כשם שיוסף הרוכל נמשך אחרי הלני הנוכריה, כן נמשך הגבר הישראלי אחר הדמויות הנוכריות שבארץ. הן מסמלות את הכוח האנטי-יהודי, המבקש להביא הרס רוחני על הגבר.
10. בסיפור "האדונית והרוכל", נגלית הלני בקשריה לשני דברים המעוררים תמיד את לעגו ואת קצפו של עגנון- ביקורת המקרא ופסלנות.

11. אין ספק שעגנון שאב הרבה מבארות ספרות העולם. המעלים עין מן הצד הלאומי-הסימבולי המאפיין את יצירותיו, טועה באותה מידה כזה הרואה את עגנון כסופר דתי נאיבי פשוט.

12. עגנון דורש מן העם היהודי שיהיה נאמן לעצמו ולייעודו, לאהובת נעוריו, לאהובת נעוריו, לשושנה ולרוחמה שלו, ולא יסור אחרי העולם הנוכרי, המסומל על-ידי האדונית בחוץ-לארץ, ועל-ידי סוניה וחברותיה בארץ ישראל.

13. עגנון נמנה עם אלה שיצאו מבית מדרשם של לוצאתו ואחד העם. הוא תובע שהעם היהודי יהיה נאמן ליהדותו ולייעודו ויהיה כולו יהודי אותנטי טהור, בלי שמץ של השפעות יוון ורומא ובלי מנטאליות אליילית-חושנית.

שולי המחקר:

1. אוכמני, עזריאל. לקסיקון מונחים ספרותיים. ספרית פועלים (תל-אביב 1989). עמ' 41.
2. عبد الرحمن, اسماء عبد الكريم. صراع الشخصيات في اعمال يعقوب شتاينبرغ القصصية. بحث منشور في مجلة كلية اللغات. العدد 39 في 1\3\2019. ص 22.
3. ברש, משה. דמות האדם בתולדות האמנות. הסוכנות היהודית (ירושלים 1967). עמ' 16-17.
4. בנימין, סימון. דמות האישה, וצורתה האמנותית. מוסד ביאליק (ירושלים 2009). עמ' 53.
5. صقر, أحمد. الشخصية النسائية في مسرح توفيق الحكيم. دار النوادر (بيروت 2011). ص 67.
6. مدكور, أحمد. المرأة وشخصيتها في النتاجات الأدبية. دار ابن كثير (دمشق 1986). ص 21-22.
7. קורצווייל, ברוך. מסות על סיפורי ש"י עגנון. שוקן (ירושלים ותל-אביב 1976). עמ' 12.
8. בן-אור, אהרון. תולדות הספרות העברית בדורנו. ספרים יזרעאל (תל-אביב 1965). עמ' 5.
9. אפשטיין, אברהם. מקרוב ומרחוק: פרקי מסה ובקורת. אוהל (ניו-יורק 1944). עמ' 239.
10. קורצווייל, ברוך. שם. עמ' 14.

11. שאנן, אברהם. מלון הספרות החדשה העברית והכללית. יבנה (תל-אביב 1978). עמ' 572.
12. الشبخلي, صباح ناجي. القصة القصيرة لشمونيل يوسف عجنون, الاسلوب والبناء. رسالة ماجستير غير منشورة. جامعة بغداد 1994. ص 108.
13. שאנן, אברהם. שם. עמ' 573.
14. الشبخلي, صباح ناجي. المصدر السابق. ص 109.
15. סדן, דב. בין דין לחשבון: מסות על סופרים וספרים. דביר (תל-אביב 1963). עמ' 187.
16. סדן, דב. על ש"י עגנון. הקיבוץ המאוחד (תל-אביב 1976). עמ' 77.
17. מיכה, יוסף. יצירתו של ש"י עגנון. שוקן (תל-אביב 1961). עמ' 45.
18. שם. עמ' 48.
19. גורן, חוליה. מסות על סיפורי ש"י עגנון. מוסד ביאליק (ירושלים 1986). עמ' 132.
20. שם. עמ' 136.
21. עגנון, ש"י. תהילה. שוקן. (ירושלים ותל-אביב, 1975). עמ' 196 - 197.
22. אפשטיין, אברהם. שם. עמ' 240.
23. עגנון, ש"י. ציפורי. דביר (תל-אביב 1926). עמ' 6.
24. שם. עמ' 8.
25. אפשטיין, אברהם. שם. עמ' 241.
26. עגנון, ש"י. הרופא וגרושתו. שוקן (ירושלים 1941). עמ' 12.
27. טוכנר, משולם. פשר עגנון. מסדה (תל-אביב 1968). עמ' 107.
28. עגנון, ש"י. שם. עמ' 13.
29. אדלר, רות. דמות האשה במישור הסמלי ביצירת עגנון. ראובן מס (תל-אביב 1981). עמ' 21.

-
30. עגנון, ש"י. עגונות. שוקן (ירושלים 1998). עמ' 4.
31. אדלר, רות. שם. עמ' 24.
32. עגנון, ש"י. האדונית והרוכל. סער (תל-אביב 1943). עמ' 1.
33. ריינשטיין, זין. עגנון בסיפוריו היפים. עידנים (תל-אביב 2008). עמ' 91.
34. עגנון, ש"י. שם. עמ' 4.
35. שם. עמ' 5.
36. ריינשטיין, זין. שם. עמ' 94.
37. שמיר, ארליך. עגנון וסיפוריו הלאומים. דביר (תל-אביב 1976). עמ' 142.
38. שם. עמ' 143.
39. עגנון, ש"י. שם. עמ' 6.
40. עגנון, ש"י. תמול שלשום. שוקן (ירושלים ותל-אביב 1945). עמ' 144.
41. שמיר, ארליך. שם. עמ' 144.
42. עגנון, ש"י. האדונית והרוכל. שם. עמ' 10.
43. עגנון, ש"י. גבעת החול". שוקן. (ירושלים ותל-אביב 1998). עמ' 24.
44. בהט, יעקב. עגנון בעל סיפורים כפולים. מסדה (תל-אביב 1964). עמ' 112.
45. עגנון, ש"י. האדונית והרוכל. שם. עמ' 7.
46. בהט, יעקב. שם. עמ' 114.
47. עגנון, ש"י. תמול שלשום. שם. עמ' 386.
48. בהט, יעקב. שם. עמ' 118.
49. אדלר, רות. שם. עמ' 7.

50. בלע, משה. מסות על יצירותיו של עגנון. דפוסים (תל-אביב 1974). עמ' 135.
51. עגנון, ש"י. ספור פשוט. שוקן (ירושלים ותל-אביב 1935). עמ' 94.
52. בלע, משה. שם. עמ' 139.
53. שמיר, משה. יובילו של עגנון. אוניברסיטת בר-אילן (רמת-גן 1958). עמ' 96.
54. שם. עמ' 100.
55. עגנון, ש"י. שם. עמ' 96.
56. ליפסקר, אבידב. מחשבות של עגנון. (האוניברסיטה הפתוחה, 2015). עמ' 92.
57. עגנון, ש"י. האדונית והרוכל. שם. עמ' 6.
58. ליפסקר, אבידב. שם. עמ' 98.
59. עגנון, ש"י. אורח נטה ללון. שוקן (ירושלים 1939). עמ' 74.
60. עגנון, ש"י. תמול שלשום. שם. עמ' 159.
61. גוברין, נורית. על סיפורי עגנון. דביר (תל-אביב 1996). עמ' 108.
62. עגנון, ש"י. אורח נטה ללון. שם. עמ' 74.
63. גורבין, נורית. שם. עמ' 111.
64. שקד, גרשון. אמנות הסיפור של עגנון. ספריית פועלים (מרחביה 1973). עמ' 158.

המקורות:

- I. אדלר, רות. דמות האשה במישור הסמלי ביצירת עגנון. ראובן מס (תל-אביב 1981).
- II. אוכמני, עזריאל. לקסיקון מונחים ספרותיים. ספרית פועלים (תל-אביב 1989).
- III. אפשטיין, אברהם. מקרוב ומרחוק: פרקי מסה ובקורת. אוהל (ניו-יורק 1944).

- IV. בהט, יעקב. עגנון בעל סיפורים כפולים. מסדה (תל-אביב 1964).
- V. בלע, משה. מסות על יצירותיו של עגנון. דפוסים (תל-אביב 1974).
- VI. בן-אור, אהרון. תולדות הספרות העברית בדורנו. ספרים יזרעאל (תל-אביב 1965).
- VII. בנימין, סימון. דמות האישה, וצורתה האמנותית. מוסד ביאליק (ירושלים 2009).
- VIII. ברש, משה. דמות האדם בתולדות האמנות. הסוכנות היהודית (ירושלים 1967).
- IX. גוברין, נורית. על סיפורי עגנון. דביר (תל-אביב 1996).
- X. גורן, חוליה. מסות על סיפורי ש"י עגנון. מוסד ביאליק (ירושלים 1986).
- XI. טוכנר, משולם. פשר עגנון. מסדה (תל-אביב 1968).
- XII. ליפסקר, אבידב. מחשבות של עגנון. (האוניברסיטה הפתוחה, 2015).
- XIII. מיכה, יוסף. יצירתו של ש"י עגנון. שוקן (תל-אביב 1961).
- XIV. סדן, דב. בין דין לחשבון: מסות על סופרים וספרים. דביר (תל-אביב 1963).
- XV. ----- על ש"י עגנון. הקיבוץ המאוחד (תל-אביב 1976).
- XVI. עגנון, ש"י. אורח נטה ללון. שוקן (ירושלים 1939).
- XVII. ----- גבעת החול". שוקן. (ירושלים ותל-אביב 1998).
- XVIII. ----- האדונית והרוכל. סער (תל-אביב 1943).
- XIX. ----- הרופא וגרושתו. שוקן (ירושלים 1941).
- XX. ----- ספור פשוט. שוקן (ירושלים ותל-אביב 1935).
- XXI. ----- עגונות. שוקן (ירושלים 1998).
- XXII. ----- ציפורי. דביר (תל-אביב 1926).
- XXIII. ----- תהילה. שוקן. (ירושלים ותל-אביב, 1975).
- XXIV. ----- תמול שלשום. שוקן (ירושלים ותל-אביב 1945).
- XXV. קורצווייל, ברוך. מסות על סיפורי ש"י עגנון. שוקן (ירושלים ותל-אביב 1976).

- XXVI. ריינשטיין, זין. עגנון בסיפוריו היפים. עידנים (תל-אביב 2008).
- XXVII. שאנון, אברהם. מלון הספרות החדשה העברית והכללית. יבנה (תל-אביב 1978).
- XXVIII. שמיר, ארליך. עגנון וסיפוריו הלאומים. דביר (תל-אביב 1976).
- XXIX. שמיר, משה. יובילו של עגנון. אוניברסיטת בר-אילן (רמת-גן 1958).
- XXX. שקד, גרשון. אמנות הסיפור של עגנון. ספריית פועלים (מרחביה 1973).
- XXXI. الشبخلي, صباح ناجي. القصة القصيرة لشمونيل يوسف عجنون, الاسلوب والبناء. رسالة ماجستير غير منشورة. جامعة بغداد 1994.
- XXXII. صقر, أحمد. الشخصية النسائية في مسرح توفيق الحكيم. دار النوادر (بيروت 2011).
- XXXIII. عبد الرحمن, اسماء عبد الكريم. صراع الشخصيات في اعمال يعقوب شتاينبرغ القصصية. بحث منشور في مجلة كلية اللغات. العدد 39 في 2019\1\3.
- XXXIV. مذكور, أحمد. المرأة وشخصيتها في النتاجات الأدبية. دار ابن كثير (دمشق 1986).

شخصية المرأة ودورها في نتاجات عجنون

م.د حيدر أحمد جاسم البحراني

جامعة بغداد/ كلية اللغات/ قسم اللغة العبرية

خلاصة البحث

شمونيل يوسف عجنون الاديب اليهودي المعروف, كتب الكثير من النتاجات الادبية منها: الشعر القصة.. الخ. وفي مجال القصة فان هذا الاديب استعمل مجالين, الاول: خارجي بسيط, والثاني: داخلي مملوء اسرار وخفايا. وهذا المجال شائع عند عجنون تأثرا باسلوبه الرمزي الهادف. وفي نتاجاته نجد المغزى السياسي والتاريخي متجسدا بشخصياته إذ لا تكاد ان تكون هناك قصة خالية من هذا الامر.

عجنون وبكل نتاجاته اعطى للشخصية مساحة واسعة, وغالبا ما تلعب شخصيات عجنون دور المحور والركن الاساس في تلك النتاجات, إذ تعامل الكاتب بعمق وذكر ادق التفاصيل الخارجية والداخلية لتلك الشخصية. وهذا الامر اثر بشكل كبير على شكل النتاج ونوعه بحسب ادوار تلك الشخصيات.

وفي بحثنا هذا ركزنا على استعماله لشخصية المرأة في قصصه. فقد أحتلت المرأة حيزا كبيرا في تلك القصص, وكما هو معروف عن عجنون فقد تناول شخصية المرأة باسلوبه الرمزي الذي يغطي معظم اعماله, فقد نقل شخصية المرأة المذكورة بالتوراة وقابلها بشخصيات نسوية يهودية تشابهها الى حد ما في قصصه, والغاية من هذا الامر اضافة البعد الديني الى تلك الشخصيات ومنه يسحب هذا الشئ الى احداث القصة. وتارة اخرى نرى تلك المرأة الغربية التي يصورها رمزا لاعداء اليهود سواء كانوا أشخاص او دول. وفي قصص اخرى يصور عجنون المرأة اليهودية العصرية والتي تساهم في بناء وطن جديد.

عجنون اعطى المرأة في قصصه ادوار مختلفة من نواح تاريخية, سياسية, دينية... الخ. والغاية من كل ذلك هو جلب انتباه القارئ اليهودي والتأثير به من خلال تلك الزاوية المهمة.

ولا يخفى علينا انه باستعمال شخصية المرأة يعطي النتاج الادبي نوعا من التشويق, ولا سيما عندما يقوم الكاتب بتسليط الضوء على فاعلية المرأة بمجتمعها وان تكون حجر اساس في بناء اسرة. او ان تكون المرأة ذات مهام سلبية في مجتمعها الامر الذي ينعكس على مجريات الاحداث.

عند متابعتنا لتلك القصص نرى ان اغلبها قصصا ذات احداث حقيقية لكي يعطي للقارئ انطباعا موضوعيا مشوقا, الامر الذي يريه عجنون من اجل التأثير على قارئ تلك النتاجات.

الكلمات المفتاحية: شمونيل يوسف عجنون, شخصية المرأة, تأثير, نتاجات.

תקציר על החוקר:

ד"ר חיידר אחמד ג'אסם אל בחראני: מורה בפקולטת השפות-אוניברסיטת בגדאד-מחלקת השפה העברית. זוכה תואר שלישי מאוניברסיטת בגדאד. יש לו מחקרים רבים בספרות העברית החדשה ופעילויות רבות בתחום הזה.

Email: hayderbreat@yahoo.com

Tel: 07901343154